

МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МОДАЛЬНИХ ЧАСТОК УКРАЇНСЬКОЇ, НІМЕЦЬКОЇ, УГОРСЬКОЇ МОВ

Маріанна Марусинець

Аспірант Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Кафедра загального і германського мовознавства
м. Київ, вул. Глібова, 5 к.103
e-mail: marusynetsm@ukr.net

UDC: 167:161.126(=112.2;=161.2;=511.141)

Marusynets M.M. Methodological foundations of modal particle research in Ukrainian, German, Hungarian.

The article discusses criteria for identifying modal particles in Ukrainian, German, Hungarian and corpus selection methods. The author explores the methodological foundations of analyzing the functional specifics of modal particles in fictional discourse. The comprehensive methodology of modal particle analysis is based on the conceptual apparatus of Relevance Theory. The author adopts a cognitive pragmatics perspective for analyzing the functions of modal particles with a view to identifying types of situational context and contextual effects generated by modal particles.

Keywords: modality, modal particle, Relevance Theory, contextual effect.

Марусинець М.М. Методологічна основа дослідження модальних частиць українського, німецького, угорського мов.

В статті розглядаються критерії виділення модальних частиць українського, німецького, угорського мов та методика відбору корпусу матеріалу дослідження. Сформульована методологічна основа дослідження функціональної специфіки модальних частиць в художній комунікації. Розробка комплексної методики аналізу модальних частиць характеризується використанням інструментарія теорії релевантності. Характеристика функцій модальних частиць проводиться з використанням методів когнітивної прагматики для виділення типів ситуативного контекста реалізації модальних частиць і визначення видів контекстуального ефекта, який створюється модальними частицями.

Ключевые слова: модальність, модальна частиця, теорія релевантності, контекстуальний ефект.

У статті розглянуто критерії виокремлення модальних часток української, німецької, угорської мов та методику відбору корпусу матеріалу дослідження. Сформульовано методологічну основу дослідження функціональної специфіки модальних часток у художній комунікації. Опрацювання комплексної методики аналізу модальних часток характеризується застосуванням інструментарію теорії релевантності. Характеристика функцій модальних часток проводиться із використанням методів когнітивної прагматики для виокремлення типів ситуативного контексту реалізації модальних часток та визначення видів контекстуального ефекта, що створюється модальними частками.

Ключові слова: модальність, модальна частка, теорія релевантності, контекстуальний ефект.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Незважаючи на комунікативну значимість модальних часток, їх докладне дослідження почалося порівняно нещодавно. Пізній інтерес до часток значною мірою пов'язаний із особливостями їхньої семантики – поліфункціональністю та наявністю особливого лексичного значення, яке повною мірою реалізується лише у контексті. Дотепер відсутня єдина

точка зору на категорійний статус та межі цього класу слів, не встановлено статус окремих лексем, відсутні чіткі критерії їх виокремлення.

Німецьким часткам присвячена велика кількість праць, у яких вони досліджуються на різних рівнях: синтаксичному [14], етимологічному [10; 13], семантичному [6; 12; 13], комунікативно-прагматичному [4; 15]. Кількість досліджень, присвячених часткам української мови, невелика. Виходять окремі праці, присвячені дослідженню їхнього категорійного статусу [3], семантико-функціональної специфіки [2; 7; 9], комунікативних функцій [1]. В угорському мовознавстві часткам приділялося мало уваги. Праця А. Петері "Abtönungspartikeln im deutsch-ungarischen Sprachvergleich" [15] є на сьогодні єдиним комплексним порівняльним дослідженням модальних часток угорської та німецької мов.

Аналіз праць зіставно-типологічного спрямування дозволяє зробити висновок про відсутність окремих контрастивних досліджень, присвячених аналізу модальних часток німецької, угорської та української мов. **Актуальність** дослідження обумовлена потребою вивчення функціональної специфіки модальних часток з урахуванням їхніх типологічних ознак і відмінностей в українській, німецькій та угорській мовах. **Мета** дослідження полягає в опрацюванні методики аналізу функцій модальних часток української, німецької, угорської мов у когнітивно-прагматичній перспективі. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: визначення природи, обсягу та структури лінгвістичної категорії модальності; уточнення частиномовного статусу модальних часток у граматичній системі української, німецької та угорської мов; опрацювання критеріїв виокремлення модальних часток, ідентифікацію видів мінімального ситуативного контексту реалізації модальних часток та виведення імпліцитного змісту, що передається модальними частками, з метою визначення їхньої функціональної специфіки. **Об'єктом** дослідження виступають частки у різносистемних мовах (українській, німецькій та угорській). **Предметом** дослідження є функціональна специфіка часток в українській, німецькій, угорській мовах.

Методика дослідження функцій модальних часток передбачає декілька етапів.

На **першому етапі** здійснюється відбір корпусу матеріалу дослідження. Цей етап передбачає покрокове дослідження:

1. Опрацювання критеріїв виокремлення модальних часток.

Виокремлюємо семантико-синтаксичні особливості модальних часток у порівнянні з іншими частками та службовими частинами мови шляхом порівняльно-аналітичного аналізу. Оскільки частиномовний статус частки трактується неоднозначно у трьох досліджуваних мовах, до корпусу матеріалу дослідження можуть потрапити лексичні одиниці з інших класів слів. Так, у словнику часток української мови А. Загнітка та А. Каратаєвої [3] частки тлумачаться широко, тому до реєстру часток включено усі мовні одиниці, спроможні виражати модальну оцінку (вставні слова, власне-частки, вигуки і т.ін.). Додаткову складність становить відсутність єдиного витлумачення обсягу категорії модальності. Наприклад, частки, що виражають ствердження (так, ага, еге), заперечення (ні, не), питання (який, як), спонування (нехай, хай) та бажання (бодай, щоб), кваліфікуються у цьому словнику як власне модальні. Проте у нашому дослідженні ми приєднуємося до точки зору Г. Золотової [5, с.145] та виключаємо зі сфери модальності значення ствердження/заперечення та комунікативну функцію висловлення, на основі якої усі речення поділяються на розповідні, питальні, спонукальні, та оптативні.

У німецькому мовознавстві існує єдина, позбавлена протиріч таксономія власне модальних часток, на позначення яких вживається термін *echte Abtönungspartikeln* ("справжні відтінкові частки") [12; 14].

В угорському мовознавстві виділяється клас слів *módosító szók*, який містить *modalis szavak* (модальні слова) та *partikulák* (частки), між якими немає чіткої межі [11]. На думку К. Fábriчz відмінною рисою модальних слів є "ступінь ймовірності висловлення", проте не виявлено характеристики часток та їхній статус у мовній системі. Причому у словниках угорської мови не вказується, чи лексична одиниця належить до класу *partikulák* (частки). Наприклад, слово *hát* визначається так: 1. (*nyomatékosító*) ~ *ez mi?* 2. (*felszólításban*) *nézze* ~ 3. (*kérdésben*) ~ *lehetséges ez?* [20, с.318]. У першому значенні *hát* виражає *nyomatékosító* (напруження): *Hát ez mi?* – Що ж це? Друге значення визначається у словнику як *felszólításban* (повідомлення): *Nézze hát!* Лише погляньте. Третє значення визначено як *kérdésben* (запитання): *Hát lehetséges ez?* Чи це можливо? Проте такі визначення

можна застосувати й до лексичних одиниць, що належать до інших частин мови, тому виникає потреба у розробці критеріїв виокремлення модальних часток.

Вважаємо, що модальні частки в досліджуваних мовах відрізняються від інших часток та службових частин мови такими ознаками:

Модальні частки не можуть самостійно функціонувати у якості речення.

Модальні частки виражають інтенцію мовця, міру залученості мовця та слухача до комунікативного акту та представленість у ньому. Хоча критерій модальності є спільним для модальних слів, вигуків та модальних часток, на відміну від модальних часток, модальні слова та вигуки можуть самостійно функціонувати у якості речення, тому згідно з першим критерієм, вони не потрапляють до корпусу нашого дослідження.

Модальні частки не змінюють умов істинності речення. – видалення модальних часток з речення не робить його граматично неправильним. Отже, при відборі модальних часток застосовуємо тест на елімінацію.

Таким чином, лексичній одиниці мають бути притаманні усі три вищезгадані ознаки, для того щоб бути кваліфікованою як модальна частка.

2. Відбір модальних часток методом суцільної вибірки зі словників.

На основі критеріїв виокремлення, деталізованих на першому етапі, відбираємо модальні частки зі словників. Важливо зазначити, що ми не включали до корпусу матеріалу нашого дослідження діалектизми, застарілі слова та модальні частки, що знаходяться на периферії класу (наприклад, *se, precinь, poprostu* в українській мові; *fein, ganz, gerade, gleich, einfach, erst* та *ruhig* у німецькій мові; *vegře* та *éppenséggel* в угорській мові). Фактологічний матеріал цього етапу – 21 лексема в українській мові (*a, авжеж, адже, але, вже, все-таки, ж/же, і/й, лише/ тільки, -но, ну, просто, та, то-то, що, ще, це, як*), 15 в німецькій мові (*aber, auch, bloß, denn, doch, eben, eigentlich, etwa, halt, ja, mal, nur, schon, vielleicht, wohl*) та 14 в угорській мові (*ám, aztán, bezzeg, csak, egyszerűen, is, hát, hiszen, már, még, persze, ugyan, ugye, vajon*), які є найбільш рекурентними.

Крім того, корпус матеріалу угорської мови було вивірено та доповнено у результаті роботи з інформантами. Нами було опрацьовано 76 синтаксичних одиниць (речень), які ми отримали в результаті опитування чотирьох інформантів-носіїв угорської мови, які є мешканцями Закарпаття та здобували середню освіту в угорських школах. Інформантам було запропоновано 1) навести речення з модальною часткою, 2) описати контекст, в якому це речення може вживатися, 3) описати значення речення без модальної частки та з модальною часткою. 4) визначити, чи може в цьому реченні вживатися інша модальна частка. У результаті роботи з інформантами було вирішено такі завдання: 1) визначення семантичного, деконтекстуалізованого значення частки; 2) визначення інваріантної позиції частки в синтаксичній структурі речення; 3) визначення варіативної позиції частки в синтаксичній структурі речення; 4) створення видів мінімального ситуативного контексту для реалізації інваріантної та варіативних позицій частки; 5) аналіз прагматичного значення речення при наявності частки в інваріантній та варіативних позиціях, а також за умови відсутності частки. Наведемо приклад:

Hogy sikerült a kép? – **Ám** lásd!

Як вийшла твоя картина? – **А от** подивись!

Модальна частка *ám* сигналізує те, що мовець відчуває гордість, радість, що картина гарна та очікує на похвалу. Елімінація частки з речення перетворить його на нейтральну пропозицію подивитися на картину.

У наступному прикладі демонструється, як зміна прагматичного значення речення залежить від позиції частки.

Egyszerűen semi sem sikerült. / Semi sem sikerült **egyszerűen**.

У мене просто нічого не вийшло.

Зі слів наших інформантів, в інваріантній позиції (на початку речення) модальна частка **egyszerűen** є маркером виправдання та сигналізує можливість того, що мовець буде продовжувати робити спроби, щоб змінити ситуацію. У варіативній позиції (в кінці речення) модальна частка слугує маркером повного відчаю.

Розглянемо, як заміна однієї модальної частки іншою впливає на прагматичне значення речення.

Egyszerűen nem érdekelte öket, hogy mi fog történni.

Їх **просто** не цікавило, що буде. (Частка слугує маркером байдужого ставлення до ситуації).

Bezzeg nem érdekelte öklet, hogy mi fog történni.

Та **добре**, що їх не цікавило, що буде. (Частка вносить у висловлення відтінок іронії – мовець має на увазі, що тільки вони були байдужими, у той час як усіх інших цікавило, що буде).

Hizsen nem érdekelte öklet, hogy mi fog történni.

Їх **же** не цікавило, що буде. (Частка слугує маркером спільності фонових знань комунікантів. Вживаючи частку, мовець сигналізує свою впевненість у тому, що адресат також проінформований про ситуацію).

Persze nem érdekelte öklet, hogy mi fog történni.

Їх **звичайно** не цікавило, що буде. (Частка слугує маркером очевидності ситуації, за сособом констатації збігу очікувань мовця з реальним станом речей).

3. Виокремлення фрагментів тексту з модальними частками.

Відбір текстових фрагментів здійснювався шляхом застосування тесту на елімінацію з метою виключити з корпусу матеріалу дослідження лексичні одиниці, які є омонімами модальних часток. Наведемо приклади.

Гоцик дивився на сірий, як безнадійна буденність, шлях, все силкувався віднайти в душі хоч краплю захвату, що він мав би охопити мандрівника на початку подорожі у невідоме і невизначене. Та всередині хлюпало тільки понуре важке роздратування [17].

У цьому прикладі та є сполучником, що виражає протиставлення. Результатом елімінації та буде порушення когерентності тексту.

Тепер наведемо приклад, у якому та є модальною часткою:

— Коли?! — почув за спиною.

— Що «коли»? — не допетрав. Зупинився. Дивився на тьмяного, як біда, дядька.

— Коли... до мене?

— Та скоро. Доживеш... — пішов ламати бур'яни. — Не прощаюся... [17].

Модальна частка та слугує сигналом того, що мовець не бажає продовжувати розмову на певну тему. Елімінація частки не змінить умов істинності речення, а лише послабить іллокутивну силу висловлення.

Приклад з німецької мови:

“Aber das hab ich Ihnen doch alles **schon** gesagt”, lamentierte der völlig konsternierte, aus allen Wolken gefallene Buchhalter immer und immer wieder und klammerte sich mit aschfahler Miene am Bettgestell fest [19].

У цьому прикладі schon (вже) є прислівником часу. Видалення schon з речення не змінює його модального значення, тобто не впливає на вираження інтенції мовця, міру залученості мовця та слухача до комунікативного акту та представленість у ньому.

Порівняймо функцію цього слова в іншому прикладі:

– Berta! Bedienung! — Ich schrei mir den Hals aus. Wo steckt dieses Weibsstück?

– Sie hat Ausgang genommen.

– Der gebe ich **schon** einen Ausgang. Ausgang hat das Weibsstück am Sonntag [23].

Реплікою Ну я вже їй дам вихідний хазяїн будинку заявляє, що покарає служницю через те, що вона без дозволу пішла з дому. Те саме висловлення без модальної частки **schon** “Der gebe ich einen Ausgang” (Я дам їй вихідний) сприймалося би як бажання хазяїна піти на зустріч служниці.

Наведемо приклад на матеріалі угорської мови.

- **Csak** az a baj, hogy amit rendelni szeretnék, annak hirtelenében nem jut eszembe a neve. Egy olyan sötét folyadék. - Проблема **лише** в тому, що те, що я хочу замовити, раптово вилетіло мені з голови, і я не можу згадати як називається. Це така чорна рідина [21].

У наведеному прикладі **csak** є прислівником, який виконує функцію обмеження. Елімінація **csak** змінює умови істинності речення: без **csak** з речення можна вивести інференцію, що неспроможність пригадати назву страви – не єдина проблема, з якою стикається мовець.

Опишемо контекст, з якого отримано наступний приклад. Відвідувачка ресторану провела багато часу, вирішуючи, що замовити та розповідаючи сусіду по столу про своє життя, після чого вирішила піти, так нічого і не замовивши. Молодий чоловік, що сидів з

нею за одним столом і люб'язно погодився прочитати їй меню, висловлює своє здивування і обурення поведінкою жінки.

Nézze **csak**, kisasszony, elment a néni ke, pedig az egész étlapot fölolvastam neki [22].

Тільки-но подивіться, пані, жінка нічого не замовила, хоча я прочитав їй ціле меню.

У цьому випадку **csak** є модальною часткою. Елімінація **csak** не змінює умов істинності речення: так само, як і з часткою, воно буде виражати спонукання. Модальна частка **csak** слугує сигналом конфлікту аксіологічних підходів комунікантів: молодий чоловік вважає поведінку жінки невивічливою. Без модальної частки **csak** його репліка була би лише нейтральною констатацією того, як повелася жінка.

Фактологічним матеріалом цього етапу є 2534 текстових фрагментів, які демонструють функції модальних часток у художній комунікації. Вони отримані з прозових творів української, німецької та угорської літератури, що належать до художнього дискурсу другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Другий етап передбачає розробку концепції дослідження функціональної специфіки модальних часток у художній комунікації, шляхом залучення дискурс-аналізу, методологічною основою якого послугувала теорія релевантності [16]. Комунікацію в руслі теорії релевантності розглядають не як кодування та декодування інформації, а як процес правильної інтерпретації інтенції мовця за умов релевантності інформації. З позицій теорії релевантності, модальні частки розглядаються як сигнали, які скеровують адресата під час інтерпретації висловлення, зменшуючи зусилля, які витрачає адресат на обробку повідомлюваного з метою досягнення очікуваної мовцем інтерпретації. В процесі комунікації мовець, актуалізуючи ту чи іншу модальну частку з метою продовження комунікації, задає певну стратегію комунікативної поведінки партнера, очікуючи від нього подальшої реакції у вигляді: негайної дії, осмислення факту дійсності, підтвердження своєї власної думки тощо. Введення модальної частки у висловлення завжди передбачає, що і мовець, і слухач знають набагато більше, ніж це виражається вербально, і частка спонукає слухача співставити дану інформацію з вже відомою з метою її адекватного сприйняття.

Згідно з нашою концепцією, використання модальної частки стимулює імплікацію, з якої адресат виводить інференцію стосовно інтенції мовця. Інференція — це когнітивна операція, спрямована на відновлення смислів, не виражених вербальними засобами, шляхом оперування знаннями, що становлять когнітивний досвід адресата. Результатом інференції є контекстуальний ефект – адекватне сприйняття змісту та смислу повідомлення. Гіпотеза дослідження полягає в тому, що функції модальних часток корелюють з певними видами контекстуального ефекту.

На **третьому етапі** розроблено методику виведення імпліцитного смислу, що передається модальними частками. Методологічною основою цього етапу є когнітивно-прагматичний напрямок дослідження, який синтезує методи лінгвокогнітології та прагмалінгвістики. Цей підхід дає можливість визначити характер взаємодії інтенцій автора, мови і мислення. Зокрема, використовується метод контекстуально-ситуативного аналізу, функціональний метод, метод дискурс-аналізу, методи конверсаційного та прагматичного аналізу.

Отже, цей етап дослідження передбачає такі кроки: ідентифікація видів ситуативного контексту реалізації модальних часток; виведення інференцій стосовно інтенцій мовців, які вживають модальні частки; визначення видів контекстуального ефекту, що створюється модальними частками.

Проаналізуємо такий приклад:

Гоцик став навпроти батька.

— Куди **це** ти мене відправляєш, тату? Я назавжди повернувся. Скоро ще й дружину сюди приведу. Як усі розмістимося?.. А ще тачка під парканом замерзла. Чи якийсь дах для неї спорудити?... Грошей трохи маю... Лісу закупимо. Чи з цегли?..

Тато не втримався — глянув на сина зболіло, закліпав повіками, обійняв рвучко [17].

У прикладі мовець вживає частку **це** не з метою запитати дещо, оскільки відповідь він знає (батько каже йому йти геть), а для того, щоб висловити свою незгоду із реальним станом речей. Елімінація частки з речення перетворює його на запитання. Підсумуємо механізм актуалізації модальної частки **це** у даному текстовому фрагменті:

вид ситуативного контексту реалізації модальної частки **це**: повідомлення загально-відомих фактів, усталеної думки соціуму;

інференція стосовно інтенції мовця, який вживає модальну частку **це**: констатація, що дещо відбулося всупереч бажанням мовця та вираження з цього приводу своєї емоційної позиції;

вид контекстуального ефекту, що створюється модальною часткою **це**: маркування конфлікту між очікуваннями мовця та фактами об'єктивної дійсності.

Проаналізуємо ще один приклад:

Das Telefon schreit. Von ihnen Bedingungen wird sie nur aus Liebesgründen abgehen können, freut sie sich im voraus, daß sie von ihnen Bedingungenjetzt Abstand nehmen darf. Welch Erleichterung. Die liebesmäßige Gegenseitigkeit ist schließlich ein Ausnahmefall, liebt **doch** meist nur einer, und der andere ist damit beschäftigt, davor zu flüchten, so weit ihn die Füße tragen. Dazu gehören eben zwei, und einer von ihnen hat soeben den anderen, der ebenso empfunden, angerufen; ist das nicht fein. Es kommt gelegen. Es trifft sich gut [18, с.264].

У даному випадку модальна частка **doch** слугує маркером внутрішньої незгоди мовця із реаліями життя: нічого доброго немає в тому, що "взаємне кохання є винятком, **адже** частіше кохає лише один, а другий зайнятий тим, щоб втекти від кохання так далеко, куди віднесуть ноги".

Підсумуємо механізм актуалізації модальної частки **doch** у даному текстовому фрагменті:

вид ситуативного контексту реалізації модальної частки **doch**: повідомлення загальновідомих фактів, усталеної думки соціуму;

інференція стосовно інтенції мовця, який вживає модальну частку **doch**: впевненість мовця у адекватній інтерпретації адресатом змісту висловлення;

вид контекстуального ефекту, що створюється модальною часткою **doch**: маркування конфлікту між очікуваннями співрозмовників або між очікуваннями мовця та реальним станом речей.

ВИСНОВКИ

У семантиці модальних часток української, німецької та угорської мов заковано процедурні значення, які обмежують інференційну частину інтерпретації висловлення. Вони контролюють вибір слухачем контексту, скеровуючи його у досягненні релевантної інтерпретації, обмежуючи контекст, у якому висловлення є релевантним. Ці мовні одиниці вживаються з метою максимізації контекстуальних ефектів та мінімізації зусиль на оцінку релевантності висловлення.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Розгляд проблематики модальних часток неможна вважати завершеним. Перспективною видається опрацювання комплексної методики поетапного комунікативно-прагматичного аналізу комбінаторики модальних часток, тобто характерної для діалогічного мовлення одночасної реалізації одразу кількох часток, їхнього семантичного та функціонального навантаження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. Частки як прагматичні складники комунікативного смислу / Флорій Бацевич // Мова у дзеркалі особистості. Філологічні дослідження, присвячені ювілею доктора філологічних наук, професора, академіка НАПН України Кононенка Віталія Івановича. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського нац. університету ім. Василя Стефаника, 2013. – С. 181-195.
2. Давиденко М. О. Частки української мови з погляду їх складу, функції та семантики [Текст] : дис...канд.філол.наук:10.02.02 / Давиденко Микола Олександрович ; Одеський педагогічний ін-т ім. К.Д.Ушинського. - О., 1993. - 162 с.
3. Загнітко А.П. Словник часток : матеріали і статті : науково- навчальне видання / Анатолій Загнітко, Анна Каратаєва: Донец. нац. ун-т. - Донецьк : ДонНУ, 2012. — 381 с.

4. Заикин А. Е. Коммуникативно-прагматические функции немецких модальных частиц [Текст] : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 "Германские языки" / А. Е. Заикин. - М., 1985.-16 с.
5. Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка / Г.А. Золотова. М. : Наука, 1973. — 351 с.
6. Ополовникова М. В. Модальная частица *depp* и проблема ее синонимов : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 "Германские языки" / М.В. Ополовникова. – Иваново, 2004. – 138 с.
7. Педченко С.О. Семантика і функціонування модальних часток у сучасній українській літературній мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / С.О. Педченко ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. — Х., 2010. — 20 с.
8. Пророкова В.М. Слова - "приправы", слова - "заплаты". Модальные частицы в немецкой разговорной речи: учеб. пособие / В.М. Пророкова. - М. : Высшая школа, 1991. - 127 с.
9. Чолкан В.А. Речення з суб'єктивно-модальними формами в сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук. – 10.02.01. [Текст] / В. А. Чолкан. – Івано-Франківськ, 2001. – 19 с.
10. Diewald G. Abtönungspartikel / G. Diewald // Handbuch der deutschen Wortarten. – Berlin & New York: de Gruyter, 2007. – PP. 117-142.
11. Fábircz K. Partikulák a magyar és az orosz nyelvben. Kandidátusi értekezés / K. Fábircz. – Szeged, 1986.
12. Helbig G. Lexikon deutscher Partikeln / G. Helbig. - Leipzig: Enzyklopädie, 1988. – 258 S.
13. Hentschel E. Funktion und Geschichte deutscher Partikeln. Ja, doch, halt und eben / E. Hentschel. – Tübingen: Niemeyer, 1986. – 291 S.
14. Kriwonosow A. Die modalen Partikeln in der deutschen Gegenwartssprache / A. Krivonosow. – Göppingen: Kümmerle, 1977. - 332 S.
15. Péteri A. Abtönungspartikel im deutsch-ungarischen Sprachvergleich / A. Péteri. – Budapest: Asteriskos, 2002. – 279 S.
16. Sperber D. Relevance: Communication and Cognition / D. Sperber, D. Wilson. – Oxford: Basil Blackwell, 1986. – 279p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Дашвар Л. Биті є. Книга 3. Гоцик. [Електронний ресурс] / Л. Дашвар. – Режим доступу:<http://www.rulit.net/author/dashvar-lyuko/bit-e-gocik-povnistyu-download-free-245013.html>
2. Jelinek E. Klavierspielerin. [Електронний ресурс] / E. Jelinek. – Режим доступу: <http://www.ulozto.net/xJJ9LUG/jelinek-elfriede-klavierspielerin-pdf>
3. Klausner U. Kennedy-Syndrom. [Електронний ресурс] / Т. Klausner. –Режим доступу: <http://www.rulit.net/author/klausner-uwe/kennedy-syndrom-download-free-282095.html>
4. Magyar-Ukrán Szótár = Угорсько-український словник / [ред.-упоряд. Лизанець П.М.]. – Ужгород: IBA, 2001. – 800 с.
5. Örkény I. In our time. [Електронний ресурс] / I. Örkény. – Режим доступу: <http://mek.niif.hu/06300/06345/06345.htm#51>
6. Örkény I. A Törzsvendég. [Електронний ресурс] / Örkény I. – Режим доступу: <http://mek.niif.hu/06300/06345/06345.htm#17>
7. Spectaculum 13: acht moderne Theaterstücke / [Samuel Beckett, Edward Bond, Marieluise Fleißer, Peter Hacks, Peter Handke u.a.] / Suhrkamp, 1970. – 265 s.